

Egy mohácsi patika “leltárkönyve” a reformkorból

Inventory of a pharmacy of Mohács from the Hungarian Reform Era

Mezey Mónika (Sallai-Tóth Lászlóné), könyvtáros

MTA Könyvtár és Információs Központ

sallai-toth.laszlone@konyvtar.mta.hu

Initially submitted March 22, 2018; accepted for publication April 18, 2018

Abstract

The title page in the copy of the *Pharmacopoea Austriaca* (1820) owned by the Library and Information Centre of the Hungarian Academy of Sciences, bears the name of its possessor, a certain J. Hermann. The fact that the stamp of the Library of the Municipality Museum of Pécs and a handwritten list of medicaments stored at a pharmacy of Mohács can be seen on the title page verso makes it probable that the first owner of this copy was Dr. János Hermann, the head physician of Baranya County from the 1830s to his decease.

This paper aims to draw a portrait of a physician from the Hungarian Reform Era, briefly sketches the history of the first pharmacy in Mohács and provides the transcription of the handwritten pharmaceutical items in Latin.

Kulcsszavak: Mohács, patika, 19. század

Keywords: Mohács, pharmacy, 19th century

A Népkönyvtári Központból került a MTA Könyvtár és Információs Központ állományába az osztrák gyógyszerkönyv - *Pharmacopoea Austriaca* - harmadik, javított kiadásának¹ egy csonka példánya. A címlapon Pécs Városi Múzeum Könyvtára, illetve Pécs Szab. Kir. Város Közművelődési Könyvtára pecsétje látható, valamint egy kézírásos possessori bejegyzés: J. Hermann. A címlap verzóján egy hosszabb, kézírásos lista olvasható, amely egy mohácsi patika árukészletét tartalmazza, J. M. Herdy aláírásával, keltezés nélkül.

A könyv kiadásának ideje, illetve a kötet baranyai kötődése valószínűsíti, hogy a tulajdonos Dr. Hermann János, aki Mohácsra, mint Baranya megye másodfőorvosa, majd főorvosa működött az 1830-as évektől haláláig², és akiről, részben aktív közéleti tevékenységének köszönhetően, viszonylag sokat megtudhatunk a korabeli forrásokból.

Dissertatio inauguralis medica sistens artem apparenter mortuos resuscitandi című értekezése 1830-ban jelent meg Pesten. Mohácsra legkorábban 1837-ben, a Mohácsi Casinoi Selyemtenyésztő Egyesület egyik alapítójaként kerül említésre. Az Egyesület működése nem indult túl szerencsésen, mindjárt 1838 telén a

¹ *Pharmacopoea Austriaca*. - Editio tertia, emendata. – Vindobonae, apud Carolum Gerold, 1820.

² Utódját a főorvosi posztra 1865-ben nevezték ki. Baranyai Aurél: Dr. Hölbling Miksa (1811-1901). p. 251.

szederfák (*Morus multicaulis philippina*) *“mind egészen gyökérig kifagytak”*.³ Pár évvel később az egyesület feloszlott, ezután már *“csak Dr. Hermann ur mozditja elő ezen iparágot Mohácson.”*⁴

Orvosként természetesen nem a selyemhernyótenyésztés előmozdítása volt a legfontosabb tevékenysége. Az 1845-ben megjelent *Megyei orvosi eljárás* című munkájában részletezi, hogy milyen feltételekkel válhat valaki orvossá, és orvosként milyen feladatokat kell ellátnia. A megyei orvosnak *az összes orvosi tudományokban jártasnak kell lennie*,⁵ beleértve a *baromorvoslást* is, de még ezeken túl is minél átfogóbb képet kell kialakítani a gondjaira bízott területen élőkéről, a megye földrajzi és természeti adottságairól, történetéről, az ott élő népek eredetéről, szokásairól, és így tovább.⁶ Ezért aztán nem meglepő, hogy a korabeli sajtóban megjelenik a neve a burgonyavésszel,⁷ a harkányi gyógyvízzel,⁸ sőt, még a mohácsi csataterén talált fegyverek és ékszerek sorsával kapcsolatban is.⁹

1848-ban komoly kolerajárvány sújtotta az országot, ekkor a Pesti Hírlapban írta meg az 1831-es és 1836-os járványok idején szerzett tapasztalatait, és az általa leginkább javallott gyógyszereket és gyógy módokat:

*...Ezen egyszerű bánásmód a cholera szerencsés orvoslásának olly lényeges része, hogy ezzel magával is minden belszer nélkül a felgyógyulás gyakran sikerül. Mit tolnamegyei polgártársaim igazolnak, kik az 1831-iki borzasztó cholera idején történt eseményekre még emlékeznek, midőn a megyei állandó bizottmány végzésénél fogva a szegárdi templom szószékéről a fentebbi kezelést leirhatlan érzelmek közt közölvén a felizgatott népet megnyugtattni, és benne olly bizodalmtól ébreszteni szerencsés voltam, miszerint a felajánlott egyszerű házi orvoslás alá vett betegek gyorsan felépültek, s maga a járvány is nem sokára megszűnt.*¹⁰

Ez az írása már Uray János aláírással jelent meg, a névváltoztatásról szóló közlemény a Nemzeti Újság 1848. február 6-i számában olvasható.

Tudjuk, hogy sokat jótékonykodott, egyebek mellett támogatta a mohácsi ispotály működését¹¹ és a Természettudományi Társulat könyvtárát.¹² Hogy mekkora tekintélye volt a városban, mutatja az is, hogy Habsburg–Lotaringiai Károly Lajos főherceget és fiát, Albertet ő üdvözölhette Mohács városa nevében látogatásuk alkalmával.¹³

Neve többször szerepel Mohács első, és mintegy fél évszázadon keresztül egyetlen patikájának, a Szentháromság patikának a méregkönyvében is, amelyet 1826-tól 1897-ig vezettek.¹⁴ A patikát hivatalosan

³ Matuska p. 28.

⁴ Baranya. Emlékirat, mellyel a Pécsett 1845 aug. elején összegyűlt magyar orvosok és természetvizsgálóknak kedveskedik Nagykéri Scitovszky János, pécsi püspök. p. 33.

⁵ Megyei orvosi eljárás, p. 10-11.

⁶ op. cit. p. 12-13.

⁷ Jelenkor 1846. december 13.

⁸ Politikai Újdonságok 1855. június 13., Vasárnapi Újság 1857 május 24.

⁹ Papp p. 232. Az *Illustrirte Zeitung* részletesen tudósított a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1845. évi pécsi gyűléséről (1845. December 13. p. 374-378.) A mohácsi csatáról szóló előadás után az erdélyi Kemény József gróf mondott köszönetet, és egyben felhívta a figyelmet arra, hogy a csataterén előkerülő fegyverek és ékszerek többnyire kereskedőkhöz kerülnek, akik ezeket gyakran beolvasztják. Erre reflektálva tett ígéretet Hermann János, hogy ezeket a tárgyakat megvásárolják, és elküldik a problémát felvető Kemény Józsefnek.

¹⁰ Pesti Hírlap, 1848. december 1.

¹¹ Baranyai Aurél: Annotált dokumentumok és apró tudósítások Mohács egészségügyi állapotáról 1926-ig. p. 398.

¹² Nemzeti Újság, 1847. jul. 2.

¹³ Jelenkor 1840. május 20.

¹⁴ Baranyai Aurél: Baranya megye gyógyszerészeti emlékeiből. p. 212.

1801-ben alapította egy bizonyos Manika János,¹⁵ bár valamiféle gyógyszerár már az 1790-es években is működhetett a szintén akkoriban alapított kórház mellett.

A gyógyszerkönyvünkben olvasható kézírásos bejegyzés is a Szentháromság patikához köthető, jóllehet sem a gyógyszerár neve, sem pedig keltezés nem szerepel a verzón olvasható listán, az aláírója azonban egy bizonyos Herdy Mihály, aki az 1820-as évektől 1847-ig vezette a patikát, de a tulajdonos nem ő, hanem Schröder Vince nagybólyi gyógyszerész volt. Elképzelhető, hogy a lista – nyilván piszkozatként – akkor került a gyógyszerkönyvbe, amikor Herdy átvette a patika irányítását 1828-ban.¹⁶ Baranyai Aurél közli egy, a Mohács városa számára kiállított gyógyszerész számla fotómásolatát Herdy Mihály aláírásával.¹⁷ A számla olyan tételeket tartalmaz, mint láz elleni porok, „hántató” szerek, „kenőtsék” és sebrevaló tapasztok a név szerint felsorolt *városi cselédek*, azaz a város alkalmazottai számára, illetve „patkány étető” kőbányai épületekhez.

Schröder Vince 1847-ben hunyt el, ekkor jelent meg az alábbi hirdetés a Pesti Hírlapban:

Gyógyszertár-eladás.

*Szab. Mohács mezővárosában egy, gyógyszerekkel jól ellátott és keletben lévő gyógyszerár, a' tulajdonos önkívánságára házzal, vagy ház nélkül, szabad kézből eladandó; bővebb eziránti értekezést ád bérmentes levelekre Mohácson: H. M. maga a' tulajdonos; Pesten: Arno Mihály ur, újvilág-utca 613-dik szám alatti házban.*¹⁸

Hamarosan azonban óvás is megjelent a hirdetés ellen:

Óvás.

A' Pesti Hírlap 963dik számában hirdetett, Mohács mezővárosában fennálló gyógyszerár leendő eladására, Herdy Mihály magát, mintha annak tulajdonosa volna, feljogosítván, — tudomásul Jelentem a' t. ez. közönségnek, miután, mint gyógyszerári jog, ugy annak vagyonbeli állása elhunyt idősb Schröder Vincze ur örököseit illetvén, Herdy Mihály ur mint annak ez ideig gondnoka eladási képességgel nem bír.

Simon Alajos ifj. Schröder Vincze örököseinek gyámatyja és n. bolyi gyógyszerár gondnoka.

Hogy Herdy rosszhiszeműen járt-e el, vagy valóban nem voltak tisztázottak a tulajdonviszonyok, nem derült ki. Herdy neve a későbbiekben nem kerül elő. A patika többször is gazdát cserélt, majd 1904-ben az eredeti Koronaherceg utcai épületből is elköltözött jelenlegi helyére, ahol más néven ugyan, de a mai napig működik.

Az alábbiakban közlöm a gyógyszerkönyvben található kézírásos lista átiratát:

In pharmacopolio Mohaciensi praesto adsunt:¹⁹

¹⁵ Ferkov Jakab: A mohácsi gyógyszerárakról 1801-től. Gyógyszerésztörténet 2006/2. p. 6-7. Baranyai Aurél szerint a Szentháromság patikát 1795-ben alapították. Baranyai Aurél: Annotált dokumentumok és apró tudósítások Mohács egészségügyi állapotáról 1926-ig. p. 400.

¹⁶ Baranyai Aurél: Annotált dokumentumok és apró tudósítások Mohács egészségügyi állapotáról 1926-ig. p. 400.

¹⁷ Baranyai Aurél: Annotált dokumentumok és apró tudósítások Mohács egészségügyi állapotáról 1926-ig. p. 401. Ez a másolat nagyban segítette a példányunkban szereplő, egyébként nehezen olvasható aláírás azonosítását.

¹⁸ Pesti Hírlap 1847. október 8. (963. szám) p. 234.

¹⁹ *A mohácsi patikában jelenleg van: ...*

Acetas Morphina	Murias chinin
Acidum Hydrocyanicum	Piperina
Carbonas ferrici	Rhebarbarina
Chininum	Sulfas Cadmici
Chloridum Auri Natrium	- Chinini
Cinchonina	- Morphini
Digitalina	Strychninum
Emitina	Iodium
Filicina	Kali hydrojodatum
Gentianina	Oxalas am[m]onia
Jalappina	Sulfis -
Morphina pura	Biniodidi hydrargyri

Si quae hic non numerata requirantur intra breve tempus ad optatum praesto adfutura.²⁰

J. M. Herdy mp.

BIBLIOGRÁFIA

Baranya. *Emlékirat, mellyel a Pécssett 1845 aug. elején összegyűlt magyar orvosok és természetvizsgálóknak kedveskedik Nagykeri Scitovszky János, pécsi püspök.* Szerk. Haas Mihály. Pécssett, 1845.

<https://books.google.hu/books?id=6nV6AAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false>

BARANYAI Aurél: *Annotált dokumentumok és apró tudósítások Mohács egészségügyi állapotáról 1926-ig.* In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1976. (Pécs, 1976)

https://library.hungaricana.hu/hu/view/BARM_Evk_1976/?query=baranyai%20aur%C3%A9l&pg=396&layout=s

BARANYAI Aurél: *Baranya megye gyógyszerészeti emlékeiből.* In: Baranyai helytörténetírás. Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1972. (Pécs, 1972) p. 203–217.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/BARM_evk_1972/?pg=205&layout=s&query=baranyai%20aur%C3%A9l

BARANYAI Aurél: *Dr. Hölbling Miksa (1811-1901).* In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1978

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BARA_JPM_evkonyv_1978/?pg=256&layout=s

FERKOV Jakab: *A mohácsi gyógyszerészetről 1801-től.* Gyógyszerésztörténet 2006/2

GYÖRY Tibor: *Magyarország orvosi bibliographiája 1472-1899. A Magyarországon és Hazánkra vonatkozólag a külföldön megjelent orvosi könyveknek kimutatása.* - Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1900.

HERMAN János: *Megyei orvosi eljárás.* Pécs 1845.

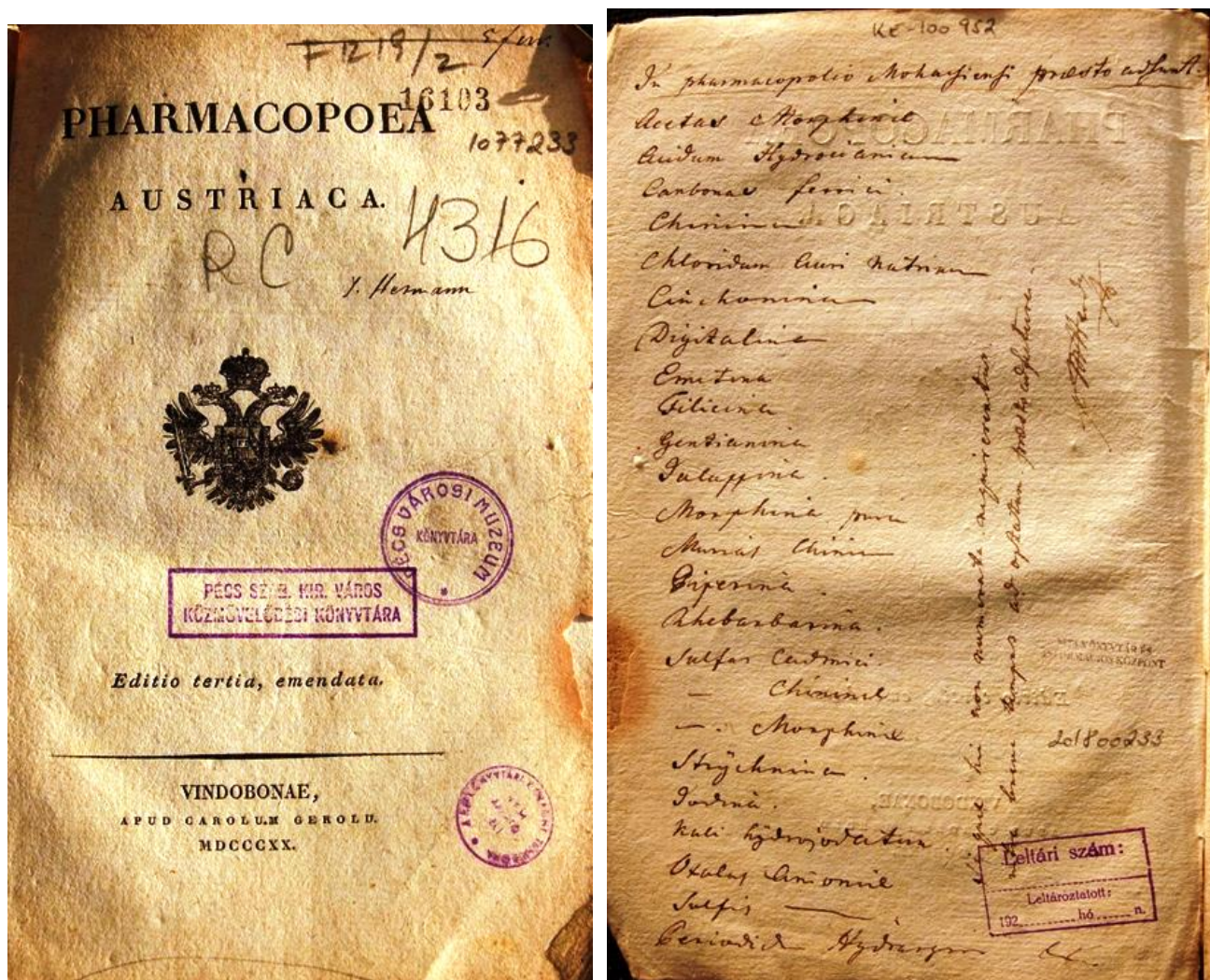
<https://play.google.com/store/books/details?id=YpNAAAACAAJ&rdid=book-YpNAAAACAAJ&rdot=1>

MATUSKA József: *Oktatás a szederfa és selyembogár tenyésztéséről.* Budán, 1843.

<http://real-eod.mtak.hu/2442/>

PAPP László: *A mohácsi csatahely kutatása.* In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (1960). Pécs, 1961. pp. 197-253.

²⁰ Ha pedig valami itt nincs felsorolva, be kell szerezni rövid időn belül, hogy szükség esetén kéznél legyen.

1-2 ábra Pharmacopoea Austriaca